

Negativne posledice trenda zviševanja zapornih in zaostrovanja drugih kazni ter mednarodna primerjava kaznovalnih politik

Anže Mihelič, Lija Mihelič

Povzetek:

Namen prispevka:

V prispevku se bova avtorja skozi zgodovinsko-filozofski koncept kaznovanja najprej osredotočila na osnovni pomen in funkcijo kazni, kar predstavlja temelje razumevanja smisla kaznovanja in začrtovanja poti kaznovalne politike. V nadaljevanju nameravava skozi izkušnje drugih držav in mednarodne primerjave¹ kaznovalnih politik nakazati, kakšen izid je v primeru ubiranja podobnih poti mogoče pričakovati tudi v Sloveniji. V prispevku bova nazorno poskušala predstaviti tudi dejstvo, da zviševanje zapornih in zaostrovanje drugih kazni ne dosega niti pričakovane stopnje zmanjšanja kriminalitete v družbi niti ne pripomore k bistveno večjemu občutku varnosti. Še več, namesto pričakovanih pozitivnih, so vse bolj očitno izražene negativne posledice stopnjevanja kaznovalnih ukrepov, katerih predstavitev predstavlja sklepni del referata.

Metodologija:

Prispevek predstavlja teoretičen vpogled v problematiko kaznovalne politike v (post)modernem svetu, ki implicira nekatere primerjalno pravne poglede, predvsem med državami, kot so Velika Britanija in Finska.

Ugotovitve:

Avtorja v prispevku na podlagi teoretičnih spoznanj in primerjalno pravnih pogledov in ugotovitev med drugim kritično ocenjujeva predvsem nekatere elemente predloga novega Kazenskega zakonika (KZ-1). Namesto da bi država k problematiki pristopila celostno in probleme reševala pri njihovih vzrokih, k njim skozi sprejemanje rigoroznejših zakonskih predpisov in zaostrovanje kazni (na kateremkoli področju) tako pristopa zgolj »površinsko« (površno?!), posledično pa jih rešuje neizogibno kratkoročno.

Izvirnost/pomembnost prispevka:

Nekatere teze o namenu in učinkih kaznovanja, ki so predstavljene v prispevku, so stare že nekaj stoletij, spet druge temeljijo na najnovejših raziskavah. Prispevek se z obravnavanjem kaznovanja kot enega izmed možnih odgovorov na kriminaliteto dotika dokaj občutljivega področja družbenega delovanja, kjer so mnenja strokovne in laične javnosti močno deljena. Pričujoči referat naj zatorej služi kot prikaz možnih posledic višanja zapornih kazni in zaostrovanja kazenskih sankcij. Glede na obravnavano vsebino je prispevek namenjen predvsem zainteresirani javnosti in morebitnim akterjem pripravljanja kazenske zakonodaje.

Ključne besede: kaznovalna politika, penologija, človekove pravice, zaporna kazen, občutek varnosti

»Zaradi krutih, strogih in pogostih kazni
postanejo ljudje neobčutljivi za kazen.«
C. Beccaria

1 UVOD

Rigoroznejše omejevanje človekovih pravic, svobode, drastično višanje zapornih kazni (ki se ne štejejo več v letih, temveč v desetletjih!) in drugih kazenskih sankcij, se zdi v svetu, v katerem naj bi pozabili na sužnjelastniška razmerja, kjer naj bi prevladovala znanost in razum, povsem nerazumljivo in neprimerno. Vendar pa tudi v (post)modernem svetu, ne glede na stopnjo razvitosti, zločin v družbi še vedno vzbudi nekakšno kolektivno željo po maščevanju. Tako se zdi, kot bi visoke zaporne (ponekod tudi smrtne) kazni dandanes nadomeščale teatralne usmrtitve v srednjem veku, ki so ljudem dajale nekakšen kolektivni občutek, da je zločin poplačan na »ustrezen« način in da se v družbo zopet vračata mir in spokoj.

V pričujočem prispevku se avtorja skozi zgodovinsko-filozofski koncept kaznovanja najprej osredotočava na osnovni pomen in funkcijo kazni, kar predstavlja temelje razumevanja smisla kaznovanja in načrtovanja poti kaznovalne politike, v nadaljevanju pa skušava skozi izkušnje drugih držav in mednarodne primerjave kaznovalnih politik nakazati, kakšen izid je v primeru ubiranja podobnih poti mogoče pričakovati tudi v Sloveniji. V prispevku bova nazorno poskušala predstaviti tudi dejstvo, da zviševanje zapornih in zaostrovanje drugih kazni ne dosega niti pričakovane stopnje zmanjšanja kriminalitete v družbi niti ne pripomore k bistveno večjemu občutku varnosti. Še več, namesto pričakovanih pozitivnih, so vse bolj očitno izražene negativne posledice stopnjevanja kaznovalnih ukrepov, katerih predstavitev predstavlja sklepni del pričujočega prispevka

»Umor nam prikazuje kot strahoten zločin,
tukaj pa ga izvršujejo hladnokrvno, brez očitkov vesti.«
C. Beccaria

2 ZGODOVINA KAZNOVANJA

Usmrtitev v sredini 18. stoletja, spremenjena v javni spektakel (kazen je neposredno telesna, prisotno je okrutno mučenje, ki se izvaja javno):

»Damiensa so 2. marca 1757 obsodili na častno globo² pred glavnimi vrati pariške Cerkve, kamor naj bi ga pripeljali in ga golega, v sami srajci vozili na cizi, držal pa naj bi gorečo voščeno baklo, težko dve livri; nato naj bi mu [...] z razbeljenimi kleščami ščipali prsi, roke, stegna in meča – v desnici naj bi držal nož s katerim je bil zagrešen paricid³ – in ga žgali z žveplenim ognjem, na mesta, kjer so ga bili ščipali, pa naj bi mu zlili staljen svinec, vrelo olje, gorečo smolo, staljena in pomešana vosek in žveplo, nato pa naj bi njegovo telo vlekli in raztrgali štirje konji (kasneje šest, op.a.), ude in telo naj bi sežgali, ko bi ostal le še pepel, naj bi ta pepel raztrosili« (Foucault, 1984: 9).

² V izvirniku: *amende honorable* – kazen, ki obsega javno priznanje krivde, obžalovanje in pokoro.

³ V izvirniku: *parricide* – v rimskem pravu je izraz *parricidium* sprva pomenil umor očeta, očetomor, pozneje pa – kakor v vseh pravnih ureditvah, ki temelje na rimskem pravu – uboj *ascendenta*, tj. uboj enega ali obeh pravih staršev, krušnih staršev ali starih staršev. Sodobno pravo te klasifikacije zločina ne uporablja.

Usmrtitev v začetku 19. stoletja (natančneje leta 1836) za umor matere in homoseksualnost (realizacija usmrtitve je še vedno javna, vendar je bil obraz »skrit« pred očmi javnosti, usmrtitev pa je bila za vse zločince obsojene na smrtno kazen enaka; izgine spektakel mučenja):

»Na kraj usmrtitve ga bodo peljali v srajci, bosega, glavo pa bo imel pokrito s črno kopreno; postavili ga bodo na oder, medtem bo sodni izvršitelj ljudstvu prebral obsodbo, nato pa ga bodo takoj usmrtili. [...] Medtem, ko so brali obsodbo, je stal na odru, rablji pa so ga podpirali. Strašen je bil pogled na ta prizor; paricida, ki je bil zavrt v mrtvaški prt, obraz pa mu je zakrivala črna tančica, niso dosegli pogledi molčeče množice; pod temi skrivnostnimi in turobnimi oblačili so kazali življenje le še strahotni kriki ki pa so kmalu utihnili pod rezilom« (Foucault, 1984: 19 – 20).

Usmrtitev »roparskega morilca« Pavla Fermeta konec 19. stoletja (natančneje leta 1897) v Celju (usmrtitev ni bila več popolnoma javna (prisotni so bili le povabljeni in časopisni poročevalci) in se je izvajala »intra muros«, torej znotraj zidov, na sodnih dvoriščih):

»Hlapca sta mu slekla suknjo in ga zvezala, potem pa je Ferme ihte in vzdihovaje, ves potrtn stopil na zadnjo pot. Na dvorišču sodnega poslopja so bila postavljena vešala in tam je čakala tudi sodna komisija [...]. Ferme je komaj hodil. Tresel se je kakor šiba in jadikoval na ves glas. Ko je sodna komisija izročila Fermeta krvniku, sta ga prijela hlapca in ga dvignila v tem, ko mu je krvnik vrgel zanko okrog vratu. Grozna procedura je bila kmalu končana« (Studen, 2004: 111).

Vsaka družba doslej je oblikovala svoje norme z namenom, da bi se ljudje po njih ravnali in prispevali k dobrobiti te družbe, vendar pa so se vedno našli posamezniki, ki so te norme kršili. Da bi kršenje norm omejili (ali jih celo odpravili), so različne družbe posegale po različnih kaznovalno-preventivnih ukrepih za katere so menile, da kar najbolj omejujejo in preprečujejo kršenje zastavljenih norm. Dolga stoletja so oblasti posegali po telesnih kaznih, ki so fizično prizadele telo obsojenca in ga izpostavili nepredstavljivim mukam, kazen pa pojmovali kot maščevanje za storjeni zločin in kot zastraševanje potencialnih kršiteljev zastavljenih norm.

Zgodovina kaznovanja je dolga (koncept kazni je nastajal že v antični filozofiji)⁴ in izrazito kruta. Zgornji primeri nam kažejo »napredek« v kaznovalnem sistemu od sredine osemnajstega stoletja, ko so bila javna mučenja še popolnoma vsakdanja (čeprav še zdaleč niso bila najpogostejša kazen), pa do konca devetnajstega stoletja, ko so se spektakli usmrtitev kot »gledališke predstave«, umaknili izpred oči javnosti in se »skrili« za zidove npr. sodnih dvorišč.

Vendar pa se za potrebe prispevka ne bomo podrobneje spuščali v posamezna obdobja kaznovanja in posamezne metode izvrševanja kazenskih sankcij znotraj njih, temveč se bomo v nadaljevanju osredotočili zgolj na nedavno zgodovino kaznovalne politike, kateri smo lahko bili priča v zadnjih desetletjih na tleh nekdanje Jugoslavije in kasneje Slovenije.

⁴ Pitagora je kazni pripisoval le pomen maščevanja po »talionskem načelu« in bil nasprotnik kazni, kot brezobzirnega maščevanja; Platon je denimo že poudarjal vzgojni učinek kazni na storilca in vpliv na druge, Aristotel pa je videl kazen kot sredstvo s katerim se ponovno vzpostavi družbeno ravnovesje.

*»Na vratih prve jetnišnice, ki sem jo videl, je pisalo:
»Odvadite se počenjati zlo, naučite se počenjati dobra dela«.
Toda, ker je bil napis na zunanji strani, ga jetniki niso mogli prebrati.«
G. B. Shaw*

2.1 Kaznovalna politika v povojni Jugoslaviji

V prvih letih po drugi svetovni vojni, se je v Jugoslaviji izrazito izpostavila politično-kazenska represija, ki se je pravno opirala predvsem na zakon o kaznivih dejanjih zoper ljudstvo in državo. Politični delikti so bili zajeti nadvse ohlapno, s tem pa so bila zajeta domala vsa dejanja, za katera je oblast menila, da jih je potrebno preganjati (Studen, 2004). »Klasični kriminal je bil v povojnih letih deležen precej manjše pozornosti, čeprav se je zaradi neurejene zakonodaje pogosto dogajalo, da so skušali javni tožilci tudi najbanalnejšim kaznivim dejanjem pripisati politično težo« (Režek, 2002: 83). Vendar je bil marca 1951 s strani zvezne skupščine sprejet kazenski zakonik, ki je odpravil analogijo in »s tem omejil samovoljo in nezakonitost« (Studen, 2004: 119). Omenjeni zakonik je doprinesel pomembne novosti tudi na področju kaznovanja. Ukinjen je bil odvzem prostosti s prisilnim delom, odpravljeni sta bili kazen izgona (razen za tujce) in kazen izgube državljanstva, smrtno kazen pa so lahko sodišča izrekala le še kot skrajni ukrep za najhujša kazniva dejanja (Režek, 2002). Za pričujoči prispevek pa je pomembnejša novela kazenskega zakonika iz leta 1959, ki je »ublažila kazni za nekatere delikte, zmanjšala število kaznivih dejanj, za katera se je lahko izrekla smrtna kazen z obešanjem ter namesto dosmrtnega zapora uvedla dvajsetletno zaporno kazen« (Režek, 2002: 87).

Prve polemike v povojni Jugoslaviji, ki so ostro obsojale smrtno kazen in zahtevale njeno ukinitve, so se odvijale leta 1963, ko je – med drugimi – Tomaž Šalamun zapisal: »Smrtna kazen, za katero je jasno, da ne spreminja podobe prihodnosti, je lahko samo represalija, ne kazen, dejanje maščevanja. Od uboja, ki je navadno storjen v besu, pijanosti itd. se razlikuje le po tem, da je organizirano dejanje, dejanje pri polni zavesti, torej organiziran uboj« (Studen, 2004: 121). Razprave o aboliciji smrtne kazni so se nadaljevale in leta 1975 je tednik 7D pozval bralce, naj izrazijo svoje mnenje o smrtni kazni. Eden od nasprotnikov je tedaj jasno zapisal, da »je smrtna kazen v primeru zmote nepopravljiva, [...] da je le izraz ogorčenosti družbe, ne pa izraz njene pravičnosti, [...] in da rešuje družbo navzočnosti delikventa, ne da bi mu dala možnost, da se popravi« (Ibidem).

Smrtna kazen je bila ob slovenskih ustavnih spremembah leta 1989 naposled ukinjena. Stokovna skupina, ki je pripravljala osnutek prvega slovenskega kazenskega zakonika pa je »brez omahovanj ovrgla tudi zamisel o uvedbi dosmrtnega odvzema prostosti« (Studen, 2004: 123). Takrat se je torej samostojna Republika Slovenija prvič odločila za sprejem kazni dvajsetletnega odvzema prostosti kot najvišje zagrožene kazni, navkljub dejstvu, da je bilo tisti čas v Evropi »kar nekaj držav, ki so smrtno kazen nadomestili s kaznijo dosmrtnega zapora« (Ibidem).

*»Kazen dosmrtnega zapora je kruta,
nečlovečna, poniževalna in nedoločena.«
L. Bavcon*

3 ZAOSTROVANJE KAZNOVALNE POLITIKE V REPUBLIKI SLOVENIJI

Vendar pa je obdobje malce evforičnega odnosa do človekovih pravic in človekovega dostojanstva trajalo le kratek čas⁵. Leta 1998 je Državni zbor kljub velikemu nasprotovanju strokovne in akademske javnosti, sprejel novelo Kazenskega zakonika (2008), ki je uvedel kazen tridesetih let zapora, sicer kot »izjemno«⁶ in alternativno, pa vendarle kot najvišjo zagroženo kazen. Omenjena kazen je bila po besedah strokovne in akademske javnosti sprejeta brez potrebe, brez strokovno utemeljenih razlogov in kar je najpomembneje – izkazalo se je, da ni pripomogla k zmanjšanju najhujše kriminalitete. Slednje dejstvo je bilo pričakovati, saj negativno korelacijo med visokimi zapornimi kaznimi in kriminaliteto dokazujejo številne znanstvene raziskave. »Domala do neskončnosti bi lahko navajal resne, metodološko skrajno korektne empirične raziskave, ki niso mogle potrditi nikakršnega vpliva strožjih predpisanih in izrečenih kazni na kvantitativna in kvalitativna gibanja kriminalitete na splošno ali na zmanjšanje števila hujših in hudih kaznivih dejanj« je zapisal Bavcon (2007: 24), obenem pa poudaril znano dejstvo, da na gibanje kriminalitete bolj kot višina zagroženih kazni vpliva hitrost in zanesljivost odkritja in kaznovanja storilca ali, povedano drugače, zavedanje potencialnega storilca, da »ima le malo ali nobene možnosti, da bo ostal neodkrit«. Vendar pa kljub dejstvu, da je na področju Republike Slovenije odkrit domala vsak storilec kaznivega dejanja umora, to »ne vpliva na konstantnost letnega števila umorov in poskusov umorov« (Ibidem).

Navkljub vsem zgoraj naštetim dejstvom in ostremu nasprotovanju domala celotne strokovne in akademske javnosti, je Državni zbor potrdil sprejem popolnoma novega Kazenskega zakonika (2008), ki med drugim uvaja tudi kazen dosmrtnega odvzema prostosti. Ostre kritike predloga novega Kazenskega zakonika je moč prebrati že v strokovnem časopisu za pravna vprašanja Pravna praksa⁷, zato jih na tem mestu ne bomo ponovno izpostavljali, velja pa ponoviti besede dr. Ljuba Bavcona (Ibidem): »Pred tridesetimi leti, v časih, ki jih zdaj označujejo kot totalitarne, smo si stroka in del politikov uspešno prizadevali za odpravo smrtne kazni, v zameno zanjo pa smo ponudili dvajset let in ne dosmrtnega zapora, in tedanja politika je to sprejela. Danes, v časih, ki jih označujemo kot demokratične, se je smer gibanja obrnila, od dvajsetih let smo prišli pred osmimi leti na trideset let in zdaj »napredujemo« k dosmrtnemu zaporu. Ali to pomeni, da vam, dragi mlajši državljani, čez kakih deset let grozi vnovična uvedba smrtne kazni?«

Uvedba dosmrtnega zapora zagotovo pomeni korak nazaj – korak v srednjeveško krutost, nespoštovanje človekovega dostojanstva, poniževalnost in nedoločenost. Od konca petdesetih let dvajsetega stoletja (zadnja smrtna kazen na področju takratne Jugoslavije je bila izrečena leta 1959)⁸ pa do leta 1998, ko je bila najvišja zagrožena kazen povišana z dvajset na trideset let

⁵ Na tem mestu opažam podobnost z dejanjem iz druge polovice 18. stoletja, ko je Lepold II. leta 1786 kot prvi vladar na svetu ukinitel odpravil smrtno kazen, vžiganje znamenj, torturo ... in predstavil pot na katero je do sedaj stopila že večina držav sveta. Žal pa je bila smrtna kazen kasneje, ko je prestol vladarja zapustil Leopold II., zopet uveljavljena.

⁶ Kazen tridesetih let zapora je bila tisti čas mišljena in zapisana kot izjemna in alternativna kazen, ki je bila »rezervirana« le za najhujše zločine, vendar pa se je kasneje v sodni praksi izkazala za presenetljivo pogosto.

⁷ Predvsem v številkah: 41/42 (2007), 2 (2008), 3 (2008) in 5 (2008).

⁸ Na poslednjo smrtno kazen je bil obsojen tridesetletni Franc Rihtarič, ki je bil spoznan za krivega za uboj miličnika in vrsto drugih kaznivih dejanj, predvsem vlomov in ropov. Kazen je bila izvršena z ustrelitvijo 30. oktobra 1959. (Studen,

zapora, je se v Sloveniji ni zdelo nič tako »ogrožujoče«, da bi razmišljali o višanju najvišje zagrožene kazni odvzema prostosti, danes pa se zdi trideset let bistveno premalo. Vse namene, ki jih sodobna penologija pripisuje kazni⁹ (v nekaterih primerih celo več)¹⁰, je namreč mogoče doseči s sistemom kaznovanja, ki smo ga poznali do sedaj s trideset letno zaporno kaznijo – še več, vse to bi bilo moč doseči tudi s sistemom kaznovanja, ki je določal »15 let kot splošni maksimum in omogočal predpis alternativne kazni dvajsetih let zapora za najhujša kazniva dejanja (drugi odstavek 37. člena KZ) in izrek te kazni za primer, če je sodišče za najmanj dve dejanji v steku določilo kazni nad deset let zapora« (Bavcon, 2007: 25).

4 KAZNOVALNA POLITIKA V VELIKI BRITANiji IN NJENE POSLEDICE

Zdi se, da Slovenci v marsičem poskušamo slediti drugim, predvsem zahodnim državam. Žal tudi v primerih, ko bi se bilo temu bolje izogniti ali pa, v izogib ponavljajočim se napakam, vsaj narediti korak naprej in preučiti možne posledice, ki jih implementacija določenih sprememb prinaša. Kaznovalna politika Velike Britanije ter njeno trenutno stanje na področju izvrševanja kazenskih sankcij bi v našem primeru tako lahko več kot uspešno služila namenu predhodne analize posledic zaostrovanja kazenskih sankcij.

Posegi na področju kaznovalne politike v Veliki Britaniji so se korenito začeli leta 1992, ko je na oblast prišla konzervativna stranka in z njo nova politika boja proti kriminaliteti, osnovana na filozofiji zapora kot edinega možnega 'zdravila' za zmanjševanje pojavnosti kriminalitete v družbi. V zasledovanju prepričanja, da zapor deluje¹¹, je konzervativna stranka v tistem času v kazenskopravno ureditev vpeljala številne spremembe, ki so temeljile predvsem na zaostritvi že tako strogega kaznovanja storilcev kaznivih dejanj (Wilson, Ashton, 2001). Poleg ustanovitve številnih novih kaznivih dejanj je bila v kazensko pravo namreč vpeljana tudi širša raba zaporne kazni (Criminal Justice and Public Order Act, 1994). Še več, Crime Sentences Act je leta 1997 v pravno prakso vnesel še t.i. 'mandatory' in 'minimum kazni', ki so že tako porazno situacijo kaznovalne politike samo še poslabšale in kaznovalno krizo v Kraljevini le še dodatno poglobile (Coad, 2002). Implementacija strožjih kazenskih sankcij je namreč dokaj hitro rezultirala v pogostejših izrekih zapornih kazni kot tudi v zvišanju povprečne dolžine prestajanja zaporne kazni, oboje pa je neizogibno vodilo v strmo naraščanje števila zapornikov v angleških zaporih (Cavadino in Dignan, 2002). Po statistikah Home Officea je tako od leta 1993 do leta 2007 število kaznjencev v Angliji in Walesu od začetnih 48.879 naraslo na 81.550 zapornikov, kar kaže na skorajšnje podvojitve prvotnega števila zapornikov pred petnajstimi leti (Home Office, HM Prison Service, 2007). Še več, Velika Britanija se po številu zapornikov¹² na 100,000 prebivalcev trenutno uvršča v sam vrh evropskih držav; le Estonija, Litva in Latvija so leta 2006 zabeležile večje število zapornikov na 100,000 prebivalcev (Walmsley, 2006). Omembe vredno pa je tudi dejstvo, da se Velika Britanija v zadnjih letih poleg povečanja števila zapornikov sooča tudi s

2004). Od tedaj naprej je bila ta kazen le še črka na papirju, povsem pa je »zadostovala« kazen dvajsetih let odvzema prostosti.

⁹ Med te lahko zagotovo lahko štejemo izolacijo, resocializacijo, retribucijo, restitucijo, korekcijo, generalna in specialna prevencija ...

¹⁰ V tem primeru mislim na resocializacijo, rehabilitacijo.

¹¹ V letu 1992 je med prebivalci Velike Britanije prišlo do povečanja strahu pred kriminaliteto, katerega posledica je bila množična zahteva ljudi po odstranitvi vseh kriminalcev iz družbe. Mogoče je torej, da je takratna filozofija konzervativne stranke, da zapor deluje, služila le predvolilni kampanji in ne toliko dejanskemu prepričanju tega stališča.

¹² V Veliki Britaniji je bilo novembra 2007 v angleških zaporih zaprtih 147 zapornikov na 100,000 prebivalcev.

spremembo deleža zaprtih oseb glede na dobo, za katero so obsojeni. V zadnjih letih se v angleških zaporih namreč povečuje delež kaznjencev, obsojenih na daljše oziroma doživljenjske zaporne kazni, kar prav tako neizbežno vodi k povečanju zaporniške populacije (Ministry of justice, 2007).

Kakorkoli, žal strožja kazenska zakonodaja, ki je temeljila in še temelji predvsem na pospešenem pošiljanju storilcev kaznivih dejanj za zapahe in na njihovi čimdaljši odstranitvi iz družbe, ni prinesla pričakovanih rezultatov. Po podatkih Home Offica je uradno prijavljen in zabeležen delež kriminalitete namreč že od leta 1992 bolj ali manj enakomeren oziroma rahlo narašča. Na drugi strani British Crime Survey poroča o strmem upadu kriminalitete v zadnjih desetih letih; število kaznivih dejanj naj bi se po poročanju omenjene raziskave skorajda razpolovilo (Jansson, 2006). Glede na to, da je v našem primeru bistven predvsem podatek o deležu hujših kaznivih dejanj¹³, se zdi smiselno upoštevati zgolj statistiko prijavljene kriminalitete¹⁴, le-ta pa kaže na trend rahle rasti deleža hujših kaznivih dejanj.

Opaziti je torej, da strožja kazenska zakonodaja v Veliki Britaniji ni prinesla pozitivnih sprememb v pojavnosti težjih kaznivih dejanj. Ne le to, po mnenju nekaterih penologov je privedla celo do t.i. kaznovalne krize, ki nedvomno izhaja iz visoke in hitro naraščajoče populacije zapornikov. Namreč, kot navajata Cavadino in Dignan (2006), se Velika Britanija iz leta v leto spopada s hujšimi posledicami prenatrpanosti zaporov, kot so denimo finančni primanjkljaj in pomanjkanje zaposlitvenega kadra, slabše razmere v zaporih, pomanjkanje nadzora nad zaporniki, nižja stopnja varnosti in prisotnost splošnega nezadovoljstva zaposlenih. Če k tem dejstvom dodamo še splošno počutje zapornikov, stopnjo povratništva, ki nikakor ni nizka, negativne posledice, ki jih ima zaporniško življenje na zapornika in celotno njegovo družino, poleg tega pa ne pozabimo tudi na dejstvo, da se s časovnim in številčnim stopnjevanjem zaporne kazni stopnja kriminalitete nikakor ne znižuje, si ne moremo kaj, da si ne postavimo sledečega vprašanja: v čem je torej smisel zaostrovanja kazenskih sankcij v smeri širše uporabe zapornih kazni? In naslednje vprašanje: Mar lahko, ob predpostavki nadaljevanja začetega trenda zaostrovanja kaznovalne politike, pričakujemo podoben scenarij tudi v Sloveniji?

5 MOŽNE POSLEDICE ZAOSTROVANJA KAZNOVALNE POLITIKE V REPUBLIKI SLOVENIJI IN KAZNOVALNA POLITIKA SKANDINAVSKIH DRŽAV

Razmere v slovenskih zaporih so že sedaj daleč od idealnih. Po podatkih letnega poročila Uprave za izvrševanje kazenskih sankcij je bilo v letu 2007 v zavode na novo sprejetih 3.284 oseb, kar je za 688 oseb več kot v letu poprej. Poleg tega velja omeniti tudi dejstvo, da se je skupno število zaprtih oseb v primerjavi s predhodnim letom v letu 2007 povečalo za 20,9% ali 786 oseb. Povečanje števila zaprtih oseb je šlo predvsem na račun naraščanja števila storilcev prekrškov, ki

¹³ Statistike kažejo, da v zaporih v Veliki Britaniji že od leta 1992 prevladujejo predvsem kaznjenci, obsojeni na štiri ali več let, medtem ko se število zapornikov, obsojenih na manj kot 12 mesecev oziroma tistih, ki so obsojeni na zaporno kazen od 12 mesecev do največ štirih let, postopoma zmanjšuje. Iz teh podatkov je mogoče sklepati, da angleške zapore polnijo predvsem storilci hujših kaznivih dejanj (Home Office, 2002).

¹⁴ Težja kazniva dejanja so v večji meri prijavljena in zabeležena, zato ni mogoče trditi, da so podatki pomanjkljivi in da jih je možno pridobiti le z viktimizacijsko raziskavo, kot je denimo British Crime Survey.

prestajajo uklonilni zapor, povečalo pa se je tudi število pridržanih in obsojencev¹⁵. Dalje, iz poročila je mogoče razbrati tudi trend naraščanja deleža daljših zapornih kazni. Primerjava števila obsojencev po dolžini kazni v letih 2004-2007 namreč jasno kaže na zmanjševanje deleža tistih obsojencev, ki so obsojeni na zaporno kazen do enega leta, medtem ko se delež zaprtih oseb, ki so obsojeni na zaporno kazen od enega leta do 30 let, v skorajda vseh kategorijah¹⁶ iz leta v leto povečuje (Letno poročilo Uprave za izvrševanje kazenskih sankcij, 2007: 23) Seveda pa trend vsakoletnega povečevanja števila zaprtih oseb ne ostaja brez posledic. Prav tako kot Velika Britanija se namreč tudi mi že soočamo s prenapolnjenostjo zaporov, slabšimi bivalnimi razmerami¹⁷, preobremenjenostjo zaposlenih, povečanjem stiske zaprtih oseb¹⁸ ter pomanjkanjem ustreznega kadra. Ob predpostavki nadaljnega zaostrovanja kaznovalne politike v naši državi pa lahko pričakujemo še temnejši scenarij.

Na drugi strani se Finska kot ena izmed boljših predstavnic skandinavskih držav na področju spreminjanja kaznovalne politike lahko pohvali s popolnoma drugačno strukturo izrekanja in izvrševanja kazenskih sankcij. V zadnjih treh desetletjih je Finska namreč korenito spremenila kazensko pravo in s tem posledično bistveno vplivala na postopno zmanjševanje števila zaprtih oseb. Prvo izmed večjih sprememb je bilo načelo o proporcionalnem kaznovanju, temu pa je kasneje sledilo še načelo redkejših in krajših zapornih kazni, uporaba pomilostitve in razširitev možnosti pogojnega odpusta. Poleg tega se je povečala uporaba pogojne zaporne kazni in kazni v skupno dobro (angl. Community penalty), medtem ko so se kazni za kazniva dejanja kraje in alkoholiziranosti zmanjšale. Zaporne kazni, predpisane za nekatera lažja kazniva dejanja, so v veliki meri zamenjale denarne kazni, ki danes veljajo za najpogostejše izrečeno kazen na Finskem. Kakorkoli, zanimivo je dejstvo, da se delež prijavljene in zaznane kriminalitete kljub uvajanju omenjenih milejših kazenskih sankcij in posledično padcu populacije zaprtih oseb ni zmanjšal in je na Finskem še vedno relativno nizek (Cavadino in Dignan, 2006).

6 NAMESTO ZAKLJUČKA

Ni odveč ponovno postaviti že kar retoričnega vprašanja o smiselnosti zaostrovanja kaznovalne politike, ne le v Veliki Britaniji, temveč tudi pri nas. Namreč, kot prikazuje statistika kriminalitete v Republiki Sloveniji, se tudi mi od leta 1998 dalje soočamo s trendom naraščanja stopnje kriminalitete. V letu 1998 je bilo namreč prijavljenih 55 259 kaznivih dejanj, devet let kasneje, leta 2007, pa je to število naraslo na 88 197 prijavljenih kaznivih dejanj (Poročilo o delu policije, 2007). Še več, tudi v evropskem merilu se Republika Slovenija uvršča v sam vrh letnega porasta kriminalnih dejanj. Eurostat namreč ugotavlja, da je v naši državi vsako leto zaznanih kar za desetino več kaznivih dejanj, in to navkljub dejstvu zaostrovanja kaznovalne politike, ki se je začelo leta 1998 (Latener, 2007).

¹⁵ Število storilcev prekrškov, ki prestajajo uklonilni zapor, se je povečalo za 745 oseb ali 190 %, število pridržanih za 47 oseb ali 25,8 % in število obsojencev za 27 oseb ali 1,5 %.

¹⁶ Nižji delež zaprtih oseb v letu 2007 je v primerjavi s prejšnjimi leti le v kategoriji nad dve do tri leta zaporne kazni.

¹⁷ Na nujnost izboljšanja prostorskih razmer v slovenskih zavodih za prestajanje zaporne kazni so opozorili tudi varuh človekovih pravic, CPT (odbor za preprečevanje mučenja in nečloveškega ravnanja ali kaznovanja pri Svetu Evrope) in druge institucije.

¹⁸ V zadnjem letu je bila prisotna porast nekaterih kazalcev, ki opozarjajo na stiske zaprtih oseb, kot so konflikti, poškodbe, samopoškodbe in predvsem gladovne stavke.

Razpoložljive statistike tako naše države kot tudi Velike Britanije in Finske torej več kot očitno negirajo zaostrovanje kaznovalne politike kot ugodne rešitve za zmanjševanje kriminalitete. Poleg tega, da povečevanje represije prinaša številne nove ovire v izvrševanju kazenskih sankcij, je namreč neizogibno tudi dejstvo, da se pojavnost tako kriminalitete na splošno kot tudi hujših kaznivih dejanj s tovrstnimi ukrepi ne zmanjšuje. Dober primer povedanega je Republika Slovenija sama, saj smo v naši državi v zadnjih letih lahko priča že skorajda absurdni situaciji sočasnega trenda zaostrovanja kaznovalne politike, povečanja števila zaprtih oseb in tudi naraščanja stopnje kriminalitete. Nazorno je to ugotovitev predstavil tudi Bavcon (2007), ko je zapisal, da zaostrovanje kaznovalne politike nima nikakršnega vpliva na kvantitativna in kvalitativna gibanja kriminalitete na splošno ali na zmanjšanje števila hujših in hudih kaznivih dejanj. Še več, strožje kazenske sankcije namesto pričakovanih pozitivnih v slovenski družbeni prostor vse bolj prinašajo negativne rezultate. Tako se zavodi za prestajanje zapornih kazni v Republiki Sloveniji že sedaj soočajo s prenatrpanostjo zaporov, slabšimi bivalnimi razmerami, preobremenjenostjo zaposlenih, povečanjem stiske zaprtih oseb ter pomanjkanjem ustreznega kadra. Žal o še hujših posledicah zaostrovanja kaznovanja poročajo iz Velike Britanije, kamor nas zna privedi noga tovrstnega zaostrovanja kaznovalne politike na slovenskih tleh.

7 LITERATURA

Knjižni viri:

- Bavcon, L. (2007). Ali bi Slovenija zmogla brez kazni dosmrtnega zapora? *Pravna praksa* 26 (29/30), 23 – 25.
- Cavadino M., Dignan J. (2002). *The penal system: An introduction*. Tretja izdaja. London, Sage Publications.
- Cavadino M., Dignan J. (2006). *Penal systems: a comparative approach*. London, Sage.
- Foucault, M. (1984). *Nadzorovanje in kaznovanje: nastanek zapora*. Ljubljana, Delavska enotnost.
- Režek, M. (2002). Neodvisnost sodstva na preizkušnji: pravosodje in sistem politične kazenske represije v Jugoslaviji (1948-1959). *Zgodovina za vse*, 9 (1), 81 – 92.
- Studen, A. (2004). *Rabljev zamah : k zgodovini kriminala in kaznovanja na Slovenskem od 16. do začetka 21. stoletja*. Ljubljana, Slovenska matica.
- Wilson, D., Ashton J. (2001). *What everyone in Britain should know about crime & punishment*. Oxford, Oxford University Press Inc.

Spletni viri:

- Coad, P. (2002). Rising crime. *Criminal Justice Association*. Članek je dobljen: 5.11.2007 na: http://jezcoad.bulldoghome.com/pages/jezcoad_bulldoghome_com/032.htm/
- HM Prison Service, (2007). *Home Office announces fall in reoffending*. Članek je dobljen: 15.11.2007 na <http://www.hmprisonservice.gov.uk/news/index.asp?id=6534,22,6,22,0,0>
- Home office, (2007). *Population bulletin, weekly 16 November 2007*. Članek je dobljen: 18.11.2007 na <http://www.hmprisonservice.gov.uk/resourcecentre/publicationsdocuments/index.asp?cat=85/>
- Jansson, K. (2007). *British Crime Survey – Measuring crime for 25 years*. Članek je dobljen 13.4.2008 na <http://www.homeoffice.gov.uk/rds/pdfs07/bcs25.pdf>

- Latener, B.(2007). Slovenija vodilna v EU po rasti kriminalitete. *Dnevnikov objektiv*. Članek je dobljen: 15.5.2008 na http://www.dnevnik.si/tiskane_izdaje/objektiv/284375
- Ministrstvo za notranje zadeve (2008). Uprava za izvrševanje kazenskih sankcij: Letno poročilo 2007. Poročilo je dobljeno: 10.5.2008 na http://www.mp.gov.si/fileadmin/mp.gov.si/pageuploads/2005/PDF/uiks/Letno_porocilo_07_web.pdf
- Ministrstvo za notranje zadeve (2008). Poročilo o delu policije za leto 2007. Poročilo je dobljeno: 20.5.2008 na <http://www.policija.si/portal/statistika/lp/pdf/LetnoPorocilo2007.pdf>
- Ministry of justice (2007). The story of the prison population: 1995-2007. Članek je dobljen: 1.7.2008 na <http://www.parliament.uk/deposits/depositedpapers/2008/DEP2008-0362.pdf>
- Walmsley R. (2006). *World Prison Population List*. 7. izdaja. Članek je dobljen: 5.11.2007 na <http://www.kcl.ac.uk/depsta/rel/icps/world-prison-pop-seventh.pdf/>

Zakonodaja:

- Kazenski zakonik (KZ-1). (2008). *Uradni list RS*, št. 55/08